

Ryszard Duda

SPRAWOZDANIA FINANSOWE ZAKŁADU UBEZPIECZEŃ. KONTEKST INFORMACYJNY

1. Wstęp

„Konkurencja globalna zmusza zarządzających do zmiany sposobu myślenia i metody prowadzenia przedsiębiorstw produkcyjnych i usługowych. Nadzór nad podmiotami gospodarczymi działającymi ponad granicami państw i poza jednym kontynentem zmusza ustawodawców do ujednoczenia przepisów prawa celem wykonania właściwej kontroli nad instytucjami finansowymi mającymi własne podmioty zależne w wielu krajach (spółki córki)” [4, s. 376].

Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie szczegółowych zasad rachunkowości zakładów ubezpieczeń w zakresie swojej regulacji stanowi transpozycję dyrektywy 2002/83/WE z dnia 5 listopada 2002 r. dotyczącej ubezpieczeń na życie (DzUrz WE L 345 z 19.12.2002; DzUrz UE polskie wydanie specjalne rozdz. 6, t. 6, s. 3-54, z późn. zmianami). Rozdział 5 niniejszego rozporządzenia dotyczy Szczególnych zasad sporządzania sprawozdań finansowych zakładu ubezpieczeń, natomiast rozdział 6 – Skonsolidowanych sprawozdań finansowych grupy kapitałowej.

Ustawodawca rozdzielił zakłady ubezpieczeń majątkowe i zakłady ubezpieczeń na życie. Jedno towarzystwo ubezpieczeniowe nie może prowadzić wszystkich rodzajów ubezpieczeń. Dlatego też powstają, obok zakładów ubezpieczeń majątkowych (tzw. II działu), zakłady ubezpieczeń na życie (tzw. I działu), jak np. PZU SA i PZU Życie SA.

W niniejszym artykule używa się zamiennie sformułowań towarzystwo ubezpieczeniowe, firma ubezpieczeniowa i zakład ubezpieczeń, choć ustawodawca przyjął nazwę zakład ubezpieczeń.

Artykuł przedstawia i określa zakres sprawozdawczości zakładu ubezpieczeń na potrzeby organu nadzoru. Wyodrębniamy dwie grupy sprawozdań – pierwsza dotyczy sprawozdań finansowych wymaganych przez prawo bilansowe (ustawę o

rachunkowości), druga zaś sprawozdań finansowych określanych przez ustawę o działalności ubezpieczeniowej przeznaczonych tylko dla organów nadzoru.

Do pierwszej grupy zalicza się roczne sprawozdania finansowe, które w terminie 6 miesięcy od ostatniego dnia roku obrotowego zakład ubezpieczeń przedstawia organowi nadzoru. Sprawozdanie zakładu ubezpieczeń wykonującego działalność w zakresie działu I oraz działu II grupa 10 (ubezpieczenia OC wszelkiego rodzaju, wynika z posiadania i używania pojazdów lądowych z napędem własnym, łącznie z ubezpieczeniem OC przewoźnika) podpisuje dodatkowo również aktuariusz. W drugiej grupie znajdują się kwartalne i dodatkowe roczne sprawozdania finansowe i statystyczne.

2. Systemowe ujęcie rachunkowości

Rachunkowość jest procesem przekształcania informacji, który obejmuje ciąg następujących po sobie czynności – od obserwacji, poprzez proces gromadzenia danych, dokonywanie zapisów i ich analizowanie. Powinniśmy traktować ją jako system informacyjny. W końcowym etapie następuje przekazanie informacji użytkownikom. Istnieją różne definicje rachunkowości w literaturze przedmiotu. Trafnie odzwierciedla istotę rachunkowości jako systemu informacyjnego przedsiębiorstwa definicja sformułowana przez Amerykańskie Stowarzyszenie Księgowych (American Accounting Association). Określa ona rachunkowość jako proces identyfikacji, pomiaru oraz przekazywania informacji ekonomicznej pozwalającej na formułowanie opinii (sądów) i decyzji przez użytkowników informacji księgowych. Z tej definicji wynika, że rachunkowość odnosi się do dostarczania informacji, które powinny pomóc zarządzającym w podejmowaniu racjonalnych decyzji. Pierwotne dane księgowe są zawsze prostymi zestawieniami wyrażającymi zdarzenia (fakty) bądź zamierzenia w postaci liczbowej. Podstawowym zadaniem rachunkowości jest przekształcanie surowych danych w informacje ekonomiczne. Przetwarzanie danych w rachunkowości musi być sprawne, efektywne i całościowe. Wycinkowe przetwarzanie danych nie pokazuje całościowej informacji i powoduje podejmowanie niewłaściwych, nietrafnych decyzji, co jest źródłem niepotrzebnych strat i kosztów. W rachunkowości przetwarza się nie tylko informacje historyczne, ale także planistyczne. Potrzebne są różne symulacje, żeby wybrać odpowiedni wariant postępowania na przyszłość. Specjaliści z zakresu rachunkowości zarządczej rozwiązują wiele problemów na podstawie danych szacunkowych i planistycznych, posługując się ujęciem bilansowym, różnymi koncepcjami rachunku zysków i strat.

Sprawozdanie finansowe podmiotu za miniony okres ma charakter historyczny i nie musi być podstawą do planowania na przyszłe okresy rozrachunkowe.

Rachunkowość jest jedną z nauk ekonomicznych, która ma za zadanie analizę systemu informacyjnego. Poza tym sama rachunkowość ma wszystkie cechy systemu. Jej podstawowym celem jest dostarczanie informacji. Spełnia ona typowe

czynności systemów, obejmujące wejście, przetwarzanie i wyjście. Niezależnie od tego rachunkowość składa się z dobrze zdefiniowanych podsystemów, które są ze sobą wzajemnie bardzo powiązane.

Gdy dzieli się określony system na podsystemy, należy przestrzegać zasady, że każdy wyodrębniony podsystem powinien mieć postać dostosowaną do misji, jaką ma do spełnienia w systemie, a nie tylko tradycyjną formę dostosowaną do struktury organizacyjnej danej jednostki gospodarczej. Takie podejście do analizy systemowej powinno być zorientowane na misje, które znajdują odzwierciedlenie w aktualnych trendach rozwoju systemów informacyjnych rachunkowości.

Równoważny z misją w systemie informacyjnym rachunkowości jest cykl transakcyjny. Ukazuje on przebieg różnych typów transakcji – od początkowej, stanowiącej wejście do systemu rachunkowości, przez różne stacje pośrednie aż do transakcji końcowej w postaci dyspozycji.

System informacyjny rachunkowości jest jednym z elementów zintegrowanego systemu informacyjnego jednostki gospodarczej. System rachunkowości jest najważniejszym elementem tej całości z następujących przyczyn:

- system informacyjny rachunkowości umożliwia kierownictwu oraz użytkownikom informacji księgowych zewnętrznym w stosunku do przedsiębiorstwa uzyskanie obrazu całości przedsiębiorstwa,
- system informacyjny rachunkowości łączy inne ważne elementy systemu informacyjnego przedsiębiorstwa przez to, że informacje generowane przez te podsystemy mogą być wyrażone w kategoriach finansowych [3, s. 12].

W latach 60. i w pierwszej połowie lat 70. w nauce (naukach) o organizacji i zarządzaniu dominuje podejście systemowe, zarówno w wersji nawiązującej do ogólnej teorii systemów, jak i w wersji cybernetycznej, rozwijane w kilku nurtach badawczych.

Andrzej K. Koźmiński wyróżnia pięć takich nurtów badawczych:

- systemowa teoria organizacji,
- badania operacyjne,
- analiza systemowa,
- modele dynamiki przemysłowej,
- cybernetyka zarządzania [2, s. 72 i n.].

3. Rachunkowość finansowa i rachunkowość zarządcza

Jak zatem wiadomo, rachunkowość stanowi system tworzenia informacji ekonomicznej i przekazywania jej tym osobom, które zgłaszają na nią zapotrzebowanie. Potencjalnymi odbiorcami informacji generowanych przez rachunkowość są przede wszystkim: zarządzający podmiotami gospodarczymi, akcjonariusze, aktualni i potencjalni udziałowcy, inwestorzy, pracownicy, kredytodawcy, agendy rzą-

dowe. Zarządzający podmiotami gospodarczymi potrzebują informacji, które będą im niezbędne w podejmowaniu decyzji ekonomicznych.

Akcjonariusze, udziałowcy, inwestorzy potrzebują informacji finansowo-księgowych dotyczących wartości inwestycji oraz dochodu, który przyniesie im kapitał zainwestowany w akcje lub udziały. Agendy rządowe, np. urzędy statystyczne i ministerstwa, gromadzą informację sprawozdawczą oraz żądają szczegółowej informacji dotyczącej wielkości sprzedaży, zysku, inwestycji, akcji, wypłaconych dywidend, wielkości zysku na pokrycie strat z ubiegłego roku lub pokrycie podatku.

Informacje dostarczane przez rachunkowość jednostek gospodarczych są wykorzystane przez różnych użytkowników do podejmowania różnych decyzji ekonomicznych.

Z przeglądu różnych grup użytkowników informacji finansowych dostarczanych przez rachunkowość wynika, że można wyodrębnić dwie ich kategorie:

- odbiorców zewnętrznych znajdujących się w otoczeniu danej jednostki,
- odbiorców wewnętrznych w ramach danej jednostki gospodarczej.

Uwzględniając taki podział, można wskazać różnice między dwoma działaniami rachunkowości obsługującymi zewnętrznych bądź wewnętrznych odbiorców informacji, tj. między rachunkowością finansową oraz rachunkowością zarządczą. Rachunkowość finansowa jest związana głównie ze sprawozdawczością i dotyczy przede wszystkim historycznych informacji gromadzonych na potrzeby zainteresowanych jednostek i instytucji z otoczenia przedsiębiorstwa. Do podstawowych dokumentów będących procesem rachunkowości finansowej i nośnikiem tych informacji należą główne części sprawozdania finansowego jednostki, jak bilans, rachunek zysków i strat, informacja dodatkowa oraz sprawozdanie z przepływów środków pieniężnych.

Dlatego też informacje dostarczane przez rachunkowość finansową odpowiadają pewnym ogólnie akceptowanym zasadom, przy czym najważniejszym jej celem jest przedstawienie użytkownikom zewnętrznym prawidłowej i wiernej oceny sytuacji finansowej jednostki gospodarczej. Powszechnie stosowane i akceptowane zasady rachunkowości częściowo uwzględnione są w ustawie o rachunkowości [7].

W rachunkowości zarządczej jest odmiennie, głównym kryterium nie jest to, „czy informacja odpowiada powszechnie akceptowanym zasadom rachunkowości“, lecz to, czy informacja jest przydatna do celów zarządzania jednostką gospodarczą. Rachunkowość finansowa ma za zadanie dostarczanie w sposób obiektywny oraz w zwartej postaci historycznych informacji dla jednostek zewnętrznych. Natomiast rachunkowość zarządcza ma za zadanie dostarczać informacje o tym, co się właśnie stało, lub przygotować ocenę tego, co się wydarzy lub może wydarzyć w przyszłości.

4. Sprawozdanie finansowe zakładu ubezpieczeń

Każda rzetelna ocena dokonań zakładu ubezpieczeń w okresie minionego roku, polegająca na przedstawieniu dokładnej ocenie kondycji finansowej zakładu, jego

wszystkich dokonania oraz zmian sytuacji finansowej, stanowi podstawowy cel sporządzania prezentacji finansowych.

Sprawozdania finansowe dostarczają uporządkowanych danych w ściśle określonych przekrojach stanowiących cenne źródło informacji o rezultatach działalności operacyjnej i lokacyjnej, osiągniętym wyniku gospodarowania i przepływach pieniężnych. Ocena przeszłości stanowi podstawową przesłankę określenia przyszłości firmy ubezpieczeniowej poprzez wpływ na decyzje związane z zarządzaniem firmą, strategią produktów, polityką lokacyjną, podziałem zysku, polityką dywidend i podatkami. Zgodnie z obowiązującymi przepisami sprawozdanie finansowe składa się z:

- bilansu,
- rachunku zysków i strat,
- rachunku przepływów pieniężnych,
- informacji dodatkowej.

Zakłady ubezpieczeń zaliczają się do jednostek zobowiązanych do badania i ogłaszania rocznych sprawozdań finansowych, sporządzają również sprawozdania z przepływów środków pieniężnych. Ponadto zakłady ubezpieczeń dołączają do rocznego sprawozdania finansowego sprawozdanie z działalności w roku obrotowym.

Bilans stanowi syntetyczne dwustronne lub dwuczęściowe wartościowe zestawienie wszystkich aktywów i pasywów danego podmiotu gospodarczego, sporządzone w określonej formie na dzień zamknięcia ksiąg rachunkowych poprzedniego i bieżącego roku obrotowego [5, s. 199]. W bilansie znajdują się informacje o wielkości zasobów, jakimi dysponuje zakład ubezpieczeń, oraz o źródłach finansowania tych zasobów. Wykazywana w bilansie strona aktywów informuje o strukturze majątku z podziałem na majątek trwały, obrotowy oraz rozliczenia międzyokresowe, a strona pasywów informuje o źródłach finansowania majątku zakładu ubezpieczeń z podziałem na kapitały własne i zobowiązania. Aktywa zestawione są według stopnia płynności, czyli możliwości zamiany poszczególnych składników aktywów na gotówkę, natomiast w pasywach wykazane są najpierw kapitały własne, następnie kapitały obce długoterminowe i krótkoterminowe. Aktywa bilansu zakładu ubezpieczeń wykazywane są w następującej kolejności:

- A. Wartości niematerialne i prawne,
- B. Lokaty,
- C. Lokaty z funduszy ubezpieczeń na życie na rachunek i ryzyko ubezpieczającego,
- D. Należności i roszczenia,
- E. Inne składniki majątku (rzeczowe składniki majątku, środki pieniężne, akcje własne do zbycia, pozostałe składniki majątku),
- F. Rozliczenia międzyokresowe czynne.

Pasywa natomiast uporządkowane są według rosnącego stopnia wymagalności i wykazywane są w następującej kolejności:

- A. Kapitały własne,
- B. Zobowiązania podporządkowane,
- C. Rezerwy techniczno-ubezpieczeniowe,
- D. Rezerwy techniczno-ubezpieczeniowe na życie, jeżeli ryzyko lokaty ponosi ubezpieczający,
- E. Pozostałe rezerwy,
- F. Zobowiązania depozytowe wobec reasekuratorów,
- G. Pozostałe zobowiązania, fundusze specjalne,
- H. Rozliczenia międzyokresowe bierne i przychody przyszłych okresów.

W niemieckim podręczniku z zakresu rachunkowości ubezpieczeniowej R. Schmalohr opisuje zamknięcie ksiąg rachunkowych i analizę bilansu [6, s. 146, 147, 186, 187].

Szczególny charakter działalności ubezpieczeniowej powoduje, że w sprawozdaniu finansowym zakładu ubezpieczeń rachunek zysków i strat prezentowany jest w postaci technicznych rachunków ubezpieczeń oraz ogólnego rachunku zysków i strat ubezpieczyciela.

Odrębnie sporządzany jest techniczny rachunek ubezpieczeń na życie oraz techniczny rachunek ubezpieczeń majątkowych i osobowych. Rachunki te sporządzane są dla grup ubezpieczeń bezpośrednich. Natomiast techniczny rachunek ubezpieczeń w zakresie reasekuracji czynnej sporządza się łącznie dla wszystkich grup ubezpieczeń.

W ogólnym rachunku zysków i strat wykazuje się oddzielnie przychody, koszty, zyski i nadzwyczajne oraz obowiązkowe obciążenia wyniku finansowego za bieżący i poprzedni rok obrotowy.

- I. Wynik techniczny ubezpieczeń majątkowych i osobowych lub wynik techniczny ubezpieczeń na życie,
- II. Przychody z lokat,
- III. Przeniesienie przychodów z lokat w części nie zaliczonej na przychody technicznego rachunku ubezpieczeń,
- IV. Koszty działalności lokacyjnej,
- V. Pozostałe przychody operacyjne,
- VI. Pozostałe koszty operacyjne,
- VII. Wynik na działalności operacyjnej ($+/-I+II+III-IV+V-VI$),
- VIII. Zyski nadzwyczajne,
- IX. Straty nadzwyczajne,
- X. Wynik finansowy brutto ($VII+VIII-IX$),
- XI. Obowiązkowe obciążenia wyniku finansowego,
- XII. Wynik finansowy netto ($X+/-XI$).

Integralną część sprawozdania finansowego stanowi informacja dodatkowa sprawozdania finansowego. W informacji tej należy podać nie ujęte w bilansie oraz w rachunku zysków i strat dane oraz wyjaśnienia niezbędne do tego, aby sprawozda-

nie finansowe dokładnie, precyzyjnie i przejrzysto przedstawiało sytuację majątkową i finansową, wynik finansowy oraz rentowność jednostki, a szczególnie:

- objaśnienia stosowanych metod wyceny i sporządzania sprawozdania finansowego oraz przedstawienia przyczyn ich ewentualnych zmian w stosunku do roku poprzedniego,
- uzupełniające dane o aktywach i pasywach bilansu oraz elementach rachunku zysków i strat,
- wszelkie inne informacje niezbędne do zrozumienia pozycji bilansowych oraz rachunku zysków i strat,
- proponowany podział zysku lub pokrycie straty,
- podstawowe informacje dotyczące pracowników,
- rachunek organów jednostki.

Szczegółowy zakres informacji dodatkowej do sprawozdania finansowego zakładu ubezpieczeń zawiera załącznik nr 4 do rozporządzenia Ministra Finansów z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie szczegółowych zasad rachunkowości zakładów ubezpieczeń.

Strukturę majątkową i finansową zakładu ubezpieczeń odzwierciedla bilans. Z kolei dokonania firmy w danym okresie przedstawia rachunek wyników. Trzecim, coraz ważniejszym elementem oceny i podejmowania decyzji, również w firmie ubezpieczeniowej, staje się rachunek przepływów pieniężnych, odzwierciedlający zmiany w sytuacji finansowej zakładu ubezpieczeń w badanym okresie wynikające z zarządzania jego środkami finansowymi. Sprawozdanie z przepływu środków pieniężnych dla zakładów ubezpieczeń sporządza się z działalności operacyjnej, inwestycyjnej i finansowej, uwzględniając wszystkie wpływy i rozchody środków pieniężnych jednostki i grupy kapitałowej z wyjątkiem wpływów i rozchodów będących rezultatem zakupu lub sprzedaży środków pieniężnych.

Zarządy towarzystw ubezpieczeniowych sporządzają wraz z rocznym sprawozdaniem finansowym sprawozdanie z działalności w roku obrotowym. Sprawozdanie to powinno obejmować przede wszystkim informacje o:

- ważniejszych zdarzeniach, w tym również inwestycyjnych, mających istotny wpływ na działalność jednostki, które nastąpiły w roku obrotowym lub są przewidziane w dalszych latach,
- przewidywanym rozwoju jednostki,
- aktualnej i przewidywanej sytuacji finansowej.

Sprawozdanie finansowe oraz sprawozdanie z działalności w roku obrotowym jest adresowane zarówno do odbiorców wewnętrznych, jak i zewnętrznych. Dla wszystkich tych podmiotów stanowi źródło informacji o rzeczywistej kondycji ekonomicznej przedsiębiorstwa, informacji stanowiącej punkt wyjścia do szerszych ocen odnoszących się do wiarygodności zakładu ubezpieczeń jako usługodawcy wobec ubezpieczających i ubezpieczonych, jako partnera – wobec banków i innych instytucji finansowych, jako pracodawcy wobec własnych pracowników.

5. Zakończenie

Efektywne zarządzanie zakładami ubezpieczeń w złożonych globalnych warunkach wymaga istotnych informacji uwzględniających potrzeby zarządzających i organu nadzoru. Dostawcą tych informacji jest rachunkowość finansowa i zarządcza. Jest ona systemem gromadzenia, opracowywania i prezentacji informacji odnoszących się do przeszłych i przyszłych zjawisk gospodarczych, dzięki którym wspomaga zarządy w podejmowaniu decyzji. Znaczenie sprawozdawczości finansowej jest też bardzo duże, gdyż „obejmuje ono swym zakresem usystematyzowane zbiory wybranych informacji tworzonych zarówno przez rachunkowość, jak i poza nią, charakteryzujących minioną i obecną sytuację finansowo-majątkową jednostki gospodarczej oraz wielkości osiągniętego wyniku finansowego, jako rezultat działalności tej jednostki” [1, s. 455].

Literatura

- [1] Kołaczyk Z., *Rachunkowość finansowa*, AE, Poznań 1996.
- [2] Koźmiński A.K. (red.), *Współczesne teorie organizacji*, PWN, Warszawa 1983.
- [3] Nowak E., *Teoria kosztów w zarządzaniu przedsiębiorstwem*, PWN, Warszawa 1996.
- [4] Porter M., *Porter o konkurencji*, PWE, Warszawa 2001.
- [5] Sawicki K., *Zasady rachunkowości jednostek gospodarczych*, PWN, Warszawa 1999.
- [6] Schmalohr R., *Versicherungswirtschaft 4. Rechnungswesen*, Verlag Europa – Lehrmittel, Nourney, Vollmer GmbH&Co, KG Haan-Gruiten 2004.
- [7] Ustawa o rachunkowości z dnia 29 września 1994 r., DzU nr 121, poz. 591 z późn. zmianami.

FINANCIAL STATEMENTS IN AN INSURANCE COMPANY. INFORMATION CONTEXT

Summary

Effective management of insurance companies in global market conditions needs vital informations due to its management's needs. Both financial and management accounting is an answer to their needs. This is a sophisticated system of collecting, processing, and presenting information that refers to past and future economic events, playing a supportive role in the decisions-making process.

Financial statement also holds an important part in effective management. It includes the systematized information set created both by accountancy itself and other factors that refer to past and present financial situation of an enterprise. As a result of its activity comes the value of its profits.